

TSEBIŠO KA GA DINEPO TŠA MOLAOKAKANYWA WA KHOMIŠENE YA TIRELO YA SETŠHABA WA 2023

1. TSEBAGATŠO

- 1.1. Khomišene ya Tirelo ya Setšhaba (Khomišene) ke setheo seo se ikemetšego seo se hlomilwego go ya ka Tema 10 ya Molaotheo wa Riphabliki ya Afrika Borwa wa 1996 ("Molaotheo"). Molaotheo o kgokaganya boikemo bja Khomišene le go se tšee lehlakore ga yona, gomme o bolela gore ga go na setheo sa mmušo seo se ka tshwenyanago le go šoma ga Khomišene.
- 1.2. Khomišene e hwetša taelo ya yona go tšwa go karolo 195 le 196 ya Molaotheo, yeo e e fago maatla a maikarabelo a kokamelo go lebeletšwe tiišo ya tshepedišo ya mmušo yeo e phethagatšego ebile e šomago gabotse, gape le maemo a godimo a maitshwaro a seprofešenale ka tirelong ya setšhaba.
- 1.3. Karolo 196(2) ya Molaotheo e bolela gore Khomišene e swanetše e laolwe ke melao ya bosetšhaba. Karolo 196(9) ya Molaotheo e bolela gore Molao wa Palamente o swanetše o laole tshepedišo ya go thwalwa ga dikhomišinare.
- 1.4. Tekolo ya mešomo le seabe sa leago le ekonomi e beakantšwe go lebeletšwe kakanyo yeo e ngwadilwego ka go Leano la Bosetšhaba la Tlhabollo (letlakala 412) yeo e laetšago tše latelago go lebeletšwe Khomišene:
"Kantoro ya Khomišene ya Tirelo ya Setšhaba, yeo e lego karolo ya tshepedišo ya PSC, e itshephetše ka gonyane go khuduthamaga go thwaleng Molaodipharephare mmogo le kabo ya tekanyetšo ya matlotlo ya yona. Se se tliša dikholego tše bohlokwa go balwa le lenaneotšhomo la go kgatha tema ka Legorong la tša Pušo le Tshepedišo, efela go na gape le kgonagalo ya gore dikgokagano tše di ka dira gore boikemo bja PSC bo fokole. Tše ke ditlhoaho tše go ka nyakegago gore go šoganwe le tšona go ya pele."
- 1.5. Leano la Bosetšhaba la Tlhabollo (NDP) le tšwetše pele go lemoga gore go na le kgonagalo ya gore maemo a Khomišene bjalo ka Kgoro ya Tirelo ya Setšhaba a tšekatšekiše boikemo bja yona bjale ka ge bašomedi ba Khomišene ba na le go ba le dikgahlego go ditaba tše ba swanetšego go ba ba di okametše.
- 1.6. Palamente e tšere sephetho, ka la 15 Nofemere 2011, gore Khomišene e swanetše e bege ka phethagatšo ya karolo 195(1) ya Molaotheo ka tshepedišo ya magoro ka moka a mmušo, makala a mmušo le dikgwebo tša mmušo ka Afrika Borwa, ngwaga o mongwe le o mongwe. Pego ya Khomišene e swanetše e be ka gare ga pego ya ngwaga ka ngwaga ya setheo seo Khomišene e begago ka sona ngwaga o mongwe le o mongwe. Khomišene e nyaka go phethagatša Sephetho sa Palamente ge go etla go thomeng go šoma ga Molaokakanywa wa Khomišene ya Tireo ya Setšhaba wa 2023 ("Molaokakanywa").
- 1.7. Molaokakanywa wo o phethagatša karolo 196 ya Molaotheo go hlongweng ga Bongwaledi bja Khomišene, ka go šutišwa ga morero wa gona go tloga go Kgoro ya Bosetšhaba go ya go Bongwaledi. Go tlošwa ga Khomišene go Molao wa Tirelo ya Setšhaba wa 1994 go nyaka go matlafatša boikemo bja Khomišene bjalo ka setheo sa semolaotheo. Se se tla thuša Khomišene ka taolo e kaone ya diklaente

le batšeakarolo, ka ge se tloša tebelelo ya kgonagalo ya thulano ya dikgahlego le bašomedi ba yona ba tša tshepedišo ka Bongwaleding.

1.8. Taelo ya Khomišene e tla phethagatšwa ka gare ga tirelo ya setšhaba le tshepedišo ya setšhaba go akaretša mebasepala, ditheo tša yona, dikgoro tša bosetšhaba le tša diprofense, le ditheo tša setšhaba.

1.9. Katološo ya taelo ya Khomišene go mmušo wa selegae le ditheo tša setšhaba e sepelelana le Molaotheo gomme e kaonafatša karolo ya kokamelolo ya Khomišene go lebeletšwe –

- phethagatšo ya maleba ya mekgwa ya taolo ka gare ga tirelo ya setšhaba le tshepedišo ya mmušo; le
- go dira gore tirelo ya setšhaba e be ya seprofešenale gore go fihlelelwe tirelo ya setšhaba yeo e kgonago go šoma ebile e šomago ka mekgwa ye mebotse.

2. DINEPO TŠA MOLAOKAKANYWA

2.1. Dinepo tša Molaokakanywa ke tše latelago:

- Go fediša Molao wa Khomišene ya Tirelo ya Setšhaba wa 1997, le go tsebiša semmušo Molao wa Khomišene ya Tirelo ya Setšhaba wo moswa ka ditumelelo tša karolo 196 ya Molaotheo;
- go bea melao ya go laola tshepedišo ya go thwalwa ga dikhomišinare tša Khomišene;
- go kgontšha go hlongwa ga Bongwaledi bja Khomišene. Kantoro ya Khomišene ya Tirelo ya Setšhaba, yeo e thekgago Khomišene, e hlalošwa bjale ka kgoro ka go Šetulu 1 ya Molao wa Tirelo ya Setšhaba wa 1994. Molaokakanywa wo o nyaka go hloma thekgo ya tshepedišo ya Khomišene bjalo ka Bongwaledi bjoo bo etilwego pele ke Mohlankediphethiši yoo a begago thwii go Khomišene;
- go kgontšha Khomišene go phethagatša taelo ya yona go lebeletšwe mmušo wa selegae le ditheo tša setšhaba; le
- go šogana le ditaba tšeo di amegago.

2.2. Setlapele sa mathomo sa Mmušo wa Boselela se amana le go aga mmušo wa go šoma ka mekgwa ye mebotse, wa go sepetšwa ke dikokwane tše bohlokwa, woo o kgonago go šoma ebile o hlabollago. Molaokakanywa wo o nyaka go fihlelela nepo ya Mmušo ya go aga tirelo ya setšhaba le tshepedišo ya mmušo yeo e kgonago go šoma ebile e šomago ka mekgwa ye mebotse gore go fihlelelwe boematia ge go etla phethagatšong ya maatla le ditaelo tša Khomišene bjale ka ge go boletšwe ka go karolo 195 le 196 ya Molaotheo.

2.3. Mopresidente yoo a Hlomphegago o tsebišitše gore go tla bewa šedi kabong ya ditirelo maemong a selete a mebasepala. Khomišene e tla bea šedi go sekai sa kabo ya ditirelo ya selete bjalo ka karolo ya karabelo ya dihlokwa tša Mmušo tšweletšongpele ya go dira gore tirelo ya setšhaba le tshepedišo ya mmušo di be tša seprofešenale. Ka go dira bjalo, Khomišene e tla arabela go dihlokwa tša mmušo woo o hlabollago.

2.4. Khomišene e tla thekga mebasepala go ya ka karolo 154(1) ya Molaotheo wa 1996, gore go fihlelelwe taelo ya Presidente bjale ka ge a boletše ka Polelong ya

Maemo a Setšhaba ya 2023 ka moo go latelago: “Mmušo o phethagatša dikimollo tše ntšinyana go šogana le mathata a go palelwa maemong a mmušo wa selegae le go kaonafatša kabo ya ditirelo ya motheo.

Tšona di akaretša go kaonafatša bokgoni bja baemedi ba setšhaba le bašomedi ba mmušo, go hlokomela le go kaonafatša mananeokgoparara, le go šomiša maatla a mmušo wa bosetšhaba go tsena ka bogare fao mebasepala e palelwago ke go phethagatša maikarabelo a yona.

Tirelo ya setšhaba ya seprofešenale, yeo e nago le bašomi bao ba nago le bokgoni, ba ikgafilego ebile ba šomago ka mekgwa ye mebotse, e bohlokwa go mmušo woo o šomago ka go phethagala le go fediša bomenetša, go reka thekgo ka mešomo go batho gape le tshenyo.

Ge re arabela go Khomišene ya Go Gogwa ga Mmušo ka Nko gape le go sepelelana le tlhako ya go dira gore tirelo ya setšhaba e be ya seprofešenale, ditekolo tša bobotege e tla ba senyakwa sa kgapeletšo ge go thwalwa ka tirelong ya setšhaba, gomme ditlhahlobo tša go kgontšha motho gore a tsene mošomong di tla tsebagatšwa.

Re fetoša melao le go matlafatša karolo yeo e ralokwago ke Khomišene ya Tirelo ya Setšhaba go netefatša gore batho bao ba nago le mangwalo le maitemogelo a maleba ba thwalwa maemong a bolaodibogolo gape le go lebiša tirelong ya setšhaba ye tee, ya go šoma ka mekgwa wo o swanago.”

2.5. Molaokakanywa wo o tla netefatša gore Khomišene e kgona go phethagatša taelo ya yona ntle le letšhogo, sepitša, go tšea lehlakore goba go tsenatsena, gore e be mothopo wa pušo ye botse gape le go tšweletšapele pušo ya go šoma ka mekgwa ye mebotse go ya ka dinepo tša ditlapele tša mmušo.

2.6. Molaokakanywa wo o tla kaonafatša bokgoni bja Khomišene go arabeleng mathata a bomenetša ao go bonagalago e le ye nngwe ya ditlhohlo tšeo di hlathilwego ka pegong ya Khomišene ya Dinyakišišo go Mabarebare a Go Gogwa ga Mmušo ka Nko, Bomenetša le Tsogolekobong ka Tirelong ya Setšhaba go akaretša le Magoro a Mmušo yeo e bego e etilwe pele ke Moahlodi Zondo. Šedi ya Khomišene ka go mathata ao a amanago le bomenetša le go se tshepagale e tla bewa go kgabaganya tshepedišo ya mmušo yeo e sa lebelelago tirelo ya setšhaba fela. Khomišene e tla tšwela pele go laola Mogala wa Bosetšhaba wa Kgahlanong le Bomenetša (NACH) le go dira dinyakišišo tšeo di tletšego gape le taolo ya dingongorego yeo e ihlametšego yona go kgabaganya tshepedišo ya mmušo, go balwa le tirelo ya setšhaba.

2.7. Boikemo bja Khomišene bo tla kaonafatšwa ka taelo yeo e hlakilego ya tshepedišo ya mmušo le go bewa maemong a maleba bjalo ka setheo sa semolaotheo seo se ikarabelago go Palamente. Se se tla dira gore go be le kaonafalo ya kokamelo go tšwa lehlakoreng la Theramelao la Mmušo go Khuduthamaga, ka thušo ya dipego tša Khomišene.

3. DITENG TŠA MOLAOKAKANYWA

3.1. Karolwana 1 e nyaka go hlakiša mareo ao a šomišitšwego ka gare ga Molaokakanywa. Ditlhalošo tša “mmušo wa selegae”, “mmasepala”, “setheo sa

setšhaba”, “tshepedišo ya mmušo”, “Bongwaledi” le “Foramo ya Merero ya Bašomi ya Khomišene” di filwe.

- 3.2. Karolwana 2 e šogana le phethagatšo ya Molao, gomme e bolela gore e ama taolo ya tirelo ya setšhaba le tshepedišo ya mmušo.
- 3.3. Karolwana 3 e šogana le molaotheo wa Khomišene woo o bopilwego ke dikhomišinare tše 14 tše di thwetšwego ke Presidente.
- 3.4. Karolwana 4 e šogana le go thwalwa ga dikhomišinare tše di swanetšego go ba batho bao ba nago le maswanedi a go thwalwa go ya ka karolo 196(10) ya Molaotheo, ka go sepelelana le ditumelelo tša semolaotheo ka go karolo 196(7) le 196(8). Go na le dikhomišinare tše hlano maemong a bosetšhaba le khomišinare ye tee (1) go profense ye nngwe le ye nngwe. Mopresidente o thwala dikhomišinare go ya ka ditigelo tša Palamente goba lekgotlatheramelao la profense goba Tonakgolo yoo a amegago.
- 3.5. Karolwana ye e nyaka go thuša ka go kopantšha tshepedišo ya go thwalwa ga dikhomišinare ka go tsebagatša senyakwa sa lengwalo la thuto la legato 8 la NQF goba mangwalo a mangwe a dithuto a legato leo mmogo le maitemogelo a bonnyane mengwaga ye seswai ka makaleng a maleba. Se ke go netefatša gore dikhomišinare ke diprofešenale gomme ebile di na le mabokgoni a maleba go phethagatša taelo ya Khomišene, go ya ka tlhako ya go dira gore tirelo ya setšhaba e be ya seprofešenale. Yona e tšwela pele go bolela gore leloko la Palamente, la lekgotlatheramelao la profense, la lekgotla la mmasepala goba boto goba bolaodi bja setheo sa setšhaba ba ka se thwalwe go ba dikhomišinare ge eba ba bile maemong ao a bona mo mengwageng yeo e sa fetego ye mebedi e balelwa go tloga go letšatšikgwedi la go bapatšwa ga dikgopelo tša mošomo wa go ba khomišinare.
- 3.6. Kano ya go šoma goba tshepišo ya boitlamo pele ga Moahlodipresidente wa legoro la maleba la Kgorokgolo ya Tsheko, goba moahlodi yo mongwe, e tsebagaditšwe ka go Šetulu 1 ya Molaokakanywa go netefatša gore dikhomišinare di itlama go, gape le go kwešiša, karolo yeo di e ralokago ge go etla go lweleng Molaotheo, le go tšweletšapele dikokwane tša maemo a godimo tša mekgwa ye mebotse.
- 3.7. Karolwana 5 e šogana le go tšeelwa maswanedi a go ba khomišinare go ya ka ditumelelo tša Molaotheo.
- 3.8. Karolwana 6 e šogana le mellwane ya dikhomišinare ya go dira mešomo ye mengwe, tshepedišo ya go mpshafatša nako ya go šoma ya dikhomišinare le go rola mošomo ga dikhomišinare. Nako ya go šoma ga khomišinare ke mengwaga ye mehlano, yeo e ka oketšwago ka ye mengwe ye mehlano go ya ka tigelo ya Khomišene le ka thekgo ya khomišinare. Khomnišinare o swanetše a tšwele pele go ba motho yo a nago le maswanedi gape le go tšwela pele go šoma go ya le ka fao a swanetšego go šoma ka gona nakong ya gagwe ya go šoma gore nako ya go šoma e mpshafatšwe ka mengwaga ye mengwe ye mehlano.
- 3.9. Go ya ka karolwana ye, khomišinare ga se a swanela go ba leloko la setheo sa mokgatlo ofe goba ofe wa dipolotiki. Khomišinare ga se a swanela go dira mošomo

wo mongwe wa ka ntle ge a sa thwetšwe bjalo ka khomišinare ntle le ge a hweditše tumelelo go tšwa go Presidente. Khomišinare a ka tlošwa mošomong wa gagwe ge go na le sa go se loke seo a se dirilego, a šaetša mošomong wa gagwe goba a šitwa ke go dira mošomo wa gagwe go ya ka melao ya lekgotlatheramelao la profense leo le amegago goba ya Seboka sa Maloko a Palamente, go ya le ka mo tsholo e ka bego e le ka gona, gomme mokhomišinare o tla fiwa sebaka sa go arabela go ditsholo tšeo ka mokgwa wa lengwalo.

- 3.10. Karolwana 7 e dumelela Presidente go kgetha modulasetulo le motlatšamodulasetulo wa Khomišene. Karolwana ye e šogana gape le go kgethwa ga modulasetulo wa motšwaoswere goba motlatšamodulasetulo wa motšwaoswere ge modulasetulo le motlatšamodulasetulo ba se gona goba ba šitwa ke go phetha mošomo.
- 3.11. Karolwana ye e sepelelana le karolwana 7(3) ya Molaophetošwa wa PSC wa 2019, woo o bolelago gore, “ge eba bobedi modulasetulo le motlatšamodulasetulo ba se gona, goba ka mabaka a itšego ba palelwa ke go dira mošomo wa bodulasetulo, gona Presidente o tla kgetha yo mongwe wa dikhomišinare go ba modulasetulo wa Khomišene wa motšwaoswere lebaka la matšatši a go se fete a 30”.
- 3.12. Se ke go netefatša gore go ba le khomišinare ge bobedi modulasetulo le motlatšamodulasetulo ba se gona mošomong, gape le go netefatša gore tshepedišo yeo e bewa leihlo matšatšing a mangwe le a mangwe a 30 gore go lekolwe mabaka a maleba ao a hlokegago.
- 3.13. Karolwana 8 e bolela gore moputso wa dikhomišinare o tla bewa ke Presidente, nako le nako, ka mokgwa wa tsebišo ka *Kuranteng ya Mmušo*, morago ga go ela hloko ditigelo go tšwa go Khomišene ye Ikemego ya Bašomedi ba Setšhaba. Go bohlokwa go se bapiše meputso ya dikhomišinare le moputso woo Molaodipharephare ka tirelong ya setšhaba a o hwetšago, ka ge se se fela se dira gore dikhomišinare di bonale bjalo ka bahlankedi ba mmušo.
- 3.14. Khomišene yeo e Ikemego ya Meputso ya Bašomedi ba Setšhaba e swanetše, ge e ela hloko meputso ya dikhomišinare, e rerišane le leloko la Kabinete leo le rwelego maikarabelo a Ditšhelete.
- 3.15. Moputsowoo o fapanego o ka digelwa ke Modulasetulo, Motlatšamodulasetulo le dikhomišinare tše dingwe tša Khomišene. Karolwana 8(6) e bolela gore meputso ya dikhomišinare e ka se fokotšwe, gape le gore mabaka a go thwalwa ga bona a ka se fetolwe, kudu nakong ya go šoma ga Khomišinare, go balwa le go mpshafatšwa ga nako ya go šoma.
- 3.16. Karolwana 9 e bolela ka ditekolo le dinyakišišo ka Khomišene. Khomišene e ka dira ditekolo ka sebele goba ka direkote tšeo di lego gona gomme e ka kgopela gore e fiwe direkote goba tshedimošo yeo dikgoro goba ditheo tša setšhaba tšeo di lego ka gare ga tshepedišo ya mmušo di gapeletšegago go di fa Khomišene.
- 3.17. Karolwana 10 e bolela gore Khomišene e filwe maatla a go dira dinyakišišo ka dikgorong, ka makaleng a mangwe a ka gare ga tirelo ya setšhaba le ka go tshepedišo ya mmušo. Khomišene e swanetše e kgone go fihlelela direkote le

tshedimošo ya maleba yeo e tlo e thušago gore e phethagatše mešomo ya yona, go balwa le maamong a mmušo wa selegae le ditheong tša mmušo.

- 3.18. Karolwana ye e šogana gape le dilo tša bašomi ba ka ditheong tša mmušo le ka mebasepaleng.
- 3.19. Karolwana 11 e šogana le go laelwa ga ditlhatse gore di tle pele ga Khomišene goba go tšweletša rekote efe goba efe goba selo sefe goba sefe seo se ka hlokegago gore Khomišene e phethagatše mešomo ya yona ka go tša molao. Yona e bolela gore ge tlhatse e palelwa ke go obamela ditaelo tša karolo ye, gona seo ke molato.
- 3.20. Karolwana 12 e bolela ka pego ya Khomišene mabapi le nyakišišo goba sello, tšeo go tla dirwago gore bao ba amegago ba di fihlelele ge pego e fetša go phethwa le go išwa go setheotaolo sa maleba goba go motho ofe goba ofe. Pego ya dinyakišišo go ka dirwa gore e be gona ka tumelelo ya motho goba batho ba bjalo, go ya le gore maemo a bjang, gomme tshedimošo ye itšego e ka tšewa go tšwa karolong ya pego goba karolong yeo e amanago le motho ofe goba ofe.
- 3.21. Karolwana 13 e bolela gore kgoro, setheo sa mmušo goba mmasepala woo o amogelago pego ya Khomišene yeo e o laelago gore o tšee sephetho ka mokgwa o itšego ka tlase ga molao o itšego, o swanetše o arabe ka go fa Khomišene leanotiro la go phethagatša maele, ditaelo goba ditigelo tša Khomišene mo matšatšing ao a sa fetego a 60 goba ka nako ye nnyane goba ye telele go feta yeo bjale ka ge go tla be go boletšwe ke Khomišene ka pegong ya maleba.
- 3.22. Ge bolaodiphethiši bo ka palelwa ke go phethagatša sephetho ka mabaka ao a kwagalago, bo swanetše bo boele go Khomišene ka mabaka goba bo tšee pego ya Khomišene yeo e lebelelwago leswa ka kgorong ya tsheko fao go nago le lebaka la maleba la go dira bjalo. Tumelelo ye e ama Mmeyara le Khuduthamaga ya Mmasepala mmogo le ba Bolaodiphethiši, Badulasetulo, diboto goba Mohlankediphethiši wa setheo sa setšhaba.
- 3.23. Karolwana 14 e bolela gore khomišinare mmogo le mošomi, bjale ka ge go boletšwe ka go karolwana 16, ba swanetše ba šome ka boikemo le go se tšee lehlakore goba go dira dilo ka sepitša phethagatšong ya taelo ya Khomišene. Karolwana ye e tšwela pele go iletša mošomi wa Bongwaledi bja Khomišene goba khomišinare gore a thuše tabeng efe goba efe yeo elego gore mošomi goba khomišinare o na le dikgahlego go yona.
- 3.24. Karolwana 15 e bolela ka go šitišwa ga Khomišene go phethagatša maatla goba mešomo ya yona. Motho ofe goba ofe yoo a bonwago molato wa go šitiša Khomišene o obile molato gomme a ka otlwa ka go golegwa lebaka la dikgwedi tšeo di ka fihlago tše 12 goba faene yeo e ka fihlago go R50 000.00.
- 3.25. Karolwana 16 e šogana le go hlongwa ga Bongwaledi bja Khomišene gore bo fe Khomišene thekgo ya tshepedišo le sethekniki. Bašomi ba Kantoru ya Khomišene ya Tirelo ya Setšhaba ba tšewa go ba ba thwaletšwe Bongwaledi bja Khomišene. Mabaka a bona a mošomo a fetišetšwa go Bongwaledi ka mokgwa wa go šutišwa ga morero. Bongwaledi bo etilwe pele ke Mohlankediphethiši yoo a rwelego maikarabelo a taolo ya merero ya Khomišene gomme a thwetšwe ke Khomišene. Mohlankediphethiši o ikarabela go Modulasetulo wa Khomišene le go Khomišene

gomme o šoma lebaka la mengwaga ye mehlano yeo e ka oketšwago gatee ka ye mengwe gape ye mehlano.

- 3.26. Karolwana 17 e dumelela Khomišene go fetišetša maatla a yona go komiti efe goba efe goba go dikomiti tša yo mongwe goba ba bangwe ba dikhomišinare go ya ka mabaka le dipeelano tšeo di tla bewago ke Khomišene. Khomišene ya swanela go fetišetša maatla a yona go hlama Melao. Khomišene e ka no se tšeelwe maatla afe goba afe ka baka la go a fetišetša. Karolwana e tšwela pele go bolela gore Modulasetulo wa Khomišene a ka fetišetša maatla afe goba afe ao go boletšwego ka ona ka go karolwana 16(2) go Mohlankediphethiši.
- 3.27. Karolwana 18 e bolela ka ditšhelete le go ikarabela go Khomišene. Go ya ka karolwana ye, Modulasetulo ke yena Bolaodiphethiši bja Khomišene. Tekanyetšo ya Khomišene e tla abja ka ditšhelete tšeo di kgobokeditšwego ke Palamente go lebeletšwe Khomišene bjalo ka setheo sa semolaotheo.
- 3.28. Mohlankediphethiši ke yena mohlankedi yoo a rwelego maikarabelo a Khomišene go ya ka karolo 36 ya Molao wa Taolo ya Ditšhelete tša Setšhaba wa 1999 ("PFMA"). Mešomo ya mohlankedi yoo a rwelego maikarabelo e sepelelana le maikarabelo go ya ka karolo 38 ya PFMA.
- 3.29. Mohlankedi yoo a rwelego maikarabelo, go ya ka Karolo 40 ya PFMA, o rwele maikarabelo a go išwa ga dipego, ditatamente tša ditšhelete, ditsebišo le tshedimošo ka moka yeo a swanetšego go e kgoboketša gomme a e fe Bolaodiphethiši gore bo di fetiše pele a ka romela pego go Kgoro ya Matlotlo ya Bosetšhaba, Mohlakisipharephare, Palamente goba setheo sefe goba sefe.
- 3.30. Khomišene e tla sepetša akhaonte ya yona ya panka, gomme tekanyetšo ya yona ya ngwaga e tla bopša ke ditšhelete tšeo di kgobokeditšwego ke Palamente bakeng sa morero woo, le ditšhelete tšeo di amogetšwego bjalo ka dineelo goba dithekgo, goba ditšhelete tšeo di lefilwego ka mokgwa wa go buša tšeo di lobilwego ka diprojekeng tše itšego tšeo di ka bego di kgopetšwe ke setheo sa mmušo. Ditšhelete tšeo di swanetšego go lefsa malebana le se di tla phatlalatšwa ka Kuranteng ya Mmušo.
- 3.31. Se se a nyakega ka ge Khomišene e tla phethagatša taelo ya yona go lebeletšwe ditheo tša setšhaba le mmušo wa selegae ka go oketšega, ge fela didirišwa di le gona. Kantoru ya Khomišene ya Tirelo ya Setšhaba e tlo tsena ka gare ga Bongwaledi bja Khomišene ka tekanyetšo ya yona, gomme tumelelo ye e tlo šomišwa ke Bongwaledi. Tekanyetšo ya tlaleletšo yeo e oketšegago e tlo nyakega bakeng sa phethagatšo ya taelo yeo e katološitšwego go ditheo tša setšhaba le mmušo wa selegae.
- 3.32. Karolwana 19 e bolela ka ditshepedišo tša semolao ka, goba kgahlanong le, Khomišene. Yona e bolela gore Khomišene ke setheo sa semolao seo se ka suago goba sa suiwa. Molao wa Maikarabelo a Mmušo Twanelong ya Bašomi ba Wona wa 1957 (Molao wa bo-20 wa 1957) o ama Khomišene.
- 3.33. Karolwana 20 e bolela ka maatla a Khomišene a go dira melao ka tsebišo ka *Kuranteng ya Mmušo* mabapi le dillo, dingongorego, go romelwa ga disamonse,

ditšhelete tšeo di lefelwago bakeng sa ditirelo tšeo Khomišene e ka di abago, gape le taba efe goba efe yeo e ka beelwago melao.

3.34. Karolwana 21 e bolela ka go fedišwa le go fetošwa ga melao.

3.35. Karolwana 22 e bolela ka dithulaganyo tša phetogo tšeo di amago Khomišene.

3.36. Karolwana 23 e bolela ka leina le le kopana le go thoma go šoma ga Molao. Karolwana ye e bolela gore Presidente o tla bea letšatšikgwedi la go thoma go šoma ga Molao ka Tsebišo ya Semmušo ka *Kuranteng ya Mmušo*. Presidente o tšwela pele go fiwa maatla a go bea matšatšikgwedi a fapafapanego, go netefatša gore go tsentšhwa ga molao goba go phethagatšwa ga taelo ya Khomišene go ba le kgatelopele go lebeletšwe —

- mebasepala goba magoro a mebasepala; le
- ditheo tša setšhaba goba magoro a ditheo tša setšhaba.

4. DITLAMORAGO GO SETHEO LE BAŠOMI

4.1. Go letetšwe gore go ka se be le ditlamorago tša tlaleletšo tša setheo le bašomi go Khomišene go lebeletšwe ge setheo sa gonabjale se eya ka go Bongwaledi bja Khomišene bjoo bo sa tšogo hlongwa. Se se tlo dirwa ka tšhutišo ya morero wa Kantoro ya Bongwaledi yeo e lego gona, go akaretšwa le didirišwa tšeo di lego gona le tekanyetšo fao go ka se bego le phetogo go sebopego sa setheo goba palo ya bašomi.

4.2. Ge taelo ya Khomišene e phethagaditšwe go akaretša taolo ya dillo, taolo ya dingongorego, peoleihlo le tekolo ya mebasepala le ditheo tša setšhaba maamong a mmušo wa selegae le maamong a mmušo wa bosetšhaba le wa diprofense, gona Khomišene e tla nyaka bašomi ba tlaleletšo. Nakong ya magato a mathomo, mošomo wo moswa wa mabapi le mebasepala le ditheo tša setšhaba o tla laolwa ka peakanyoleswa ya didirišwa tšeo di lego gona. Leano la phethagatšo leo le gatetšego pele le tla phethagatšwa.

4.3. Bašomi ba tlaleletšo le ditšhelete tša tlaleletšo di ka nyakega fao go hlokegago, bakeng sa kgolo yeo e letetšwego morago ga go hlongwa ga Bongwaledi bja Khomišene gomme tšohle tšeo di tla ya le ka go fetišwa ga ditekanyetšo tša tlaleletšo. Taelo yeo e katološitšwego e ka phethagatšwa ka go šomiša bašomi ba nakwana goba didirišwa tša nakwana go ya ka projeke, go fihlela ge Bongwaledi bo na le bašomi ba lekanego le didirišwa tše lekanego go phethagatša taelo ya bjona ka botlalo ka mebasepaleng le ka ditheong tša setšhaba.

5. DITLAMORAGO TŠA DITŠHELETE GO MMUŠO

5.1. Tekolo ya mešomo e bolela gore go be le tšhutišo ya morero wa kantoro yeo e lego gona go ya go Bongwaledi, go balwa le didirišwa tšeo di lego gona le tekanyetšo. Go tlo ba le ditiro tša boitokišetšo le tlhabollo ya mananeo yeo e hlokegago gore go širogwe tirelo ya setšhaba le tšhomišo ya mananeo a phetišetšo ao a amegago fao go hlokegago. Koketšo ya tšhelete ya moreromogolo yeo e

lebeletšwego ka ngwageng wa mathomo wa go hlongwa ga Bongwaledi e balelwa go R15 780 960 gomme didirišwa tša ditšhelete di tla hwetšwa ka gare ga setheo.

- 5.2. Ge Molaokakanywa o thoma go šoma bjalo ka molao, taelo ya Khomišene e tla matlafatšwa le go katološwa go ya ka mmušo wa selegae le ditheo tša setšhaba. Lekala la tlaleletšo le tsentšhitšwe ka sebopegong sa tekanyetšo, e lego Lenaneo 5: Ditshepedišo tša Diprofense, go netefatša gore go ba le kgokaganyo ya ditshepedišo yeo e phethagetšego bakeng sa phethagatšo ya taelo ya Khomišene maamong a profense. Ditšhelete tšeo di tlo nyakegago tša Molaokakanywa wa PSC mo Nakong ya Gare ga Ngwaga wa Ditšhelete di ka mokgwa o latelago:

Magoro a ekonomi	Tšhelete (R'000) ya motheo ya 2024/2025	Tšhelete (R'000) ya motheo ya 2025/2026	Tšhelete (R'000) ya motheo ya 2026/2027
Tefelo ya bašomi	84 194	89 245	94 600
Dithoto le ditirelo	40 930	29 749	30 525
Metšhene le didirišwa	2 916		1 009
Palomoka ya magoro a ekonomi	128 040	118 994	126 134

Dipoelo: diphetogo tše ikgethilego go lebeletšwe maitshwaro, tsebo, mabokgoni, maemo le bokgoni bja bakgathatema (ke go re baholegi):

- 5.3. Ditshenyagalelo tšeo di letetšwego tša phethagatšo ya taelo ya Khomišene ka mebasepaleng le ditheong tša setšhaba, di tlo ba maleba le kgolo yeo e letetšwego ya Khomišene morago ga ge e fetša go hlongwa, gomme seo se tla diragala go ya ka go dumelelwa ga ditekanyetšo tša tlaleletšo.
- 5.4. Phethagatšo ya taelo ya Khomišene go mebasepala le ditheo tša setšhaba e beakanyeditšwe gore e direge ka magato, go ya ka go ba gona ga didirišwa le kgonagalo ya go ba le go bušwa ga ditshenyagalelo tšeo di bilego gona/ditefelo tša bolaodi go diprojeke tše ikgethileng tšeo di phethagaditšwego go ya ka kgopelo.

6. DITHEO GOBA BATHO BA MMUŠO BAO GO RERIŠANWEGO NABO

- 6.1. Tekolo ya mešomo le seabe sa leago le ekonomi e dirilwe gore e fe motheo wa go fa mabaka a kwagalago ao a thekgago go ba gona ga Molaokakanywa wo gape le go hlongwa ga Bongwaledi go kaonafatša boipušo le boikemo bja Khomišene.
- 6.2. Ditherišano ka Molaokakanywa wo, woo o sa thadilwego, di bile gona ka dikopanong tša Khomišene tša togamaano tša go fapafapana magareng ga 2018 le 2023. Molaokakanywa wo o ile wa alwa pele ga Foramo ya Merero ya Bašomi ya Khomišene, bašomedi ba Khomišene, le batšeakarolo ba bangwe ba bantši go ile gwa rerišanwa le bona. Ditheo ka moka tšeo di thekgago temokrasi, DPSA, Kgoro ya Matlotlo ya Bosetšhaba, Sekhwama sa Diphentšhele tša Bašomedi ba Mmušo (GEPF), Kantoro ya Ditheo tša go Thekga Temokrasi, Kantoro ya Mošireletši wa Setšhaba, Kantoro ya Mohlakišipharephare, ka moka go rerišanwe

le tšona. Molaokakanywa wo o ile wa išwa setšhabeng gore se fane ka ditshwayatshwayo go wona ka la 9 Juni 2023 gomme o ile wa phatlalatšwa ka mokgwa wo elego gore o file mmušo wa selegae woo o ipopilego bjalo ka SALGA, mebasepala le batho ba bangwe bao ba bilego le kgahlego monyetla wa go fa ditshwayatshwayo ka molao wo o sa thadilwego. Ditshwayatshwayo tša bona di ile tša elwa hloko gomme tša akaretšwa ka gare ga Molaokakanywa. Dikakanyo tšeo di amogetšwego ka diwekšopong tšeo di ilego tša swarwa di ile tša akaretšwa ka gare ga Molaokakanywa, gomme go tšwa go dikakanyo tše 16 tšeo di ngwadilwego, ke tše tharo fela tšeo di bego di sa thekge Molaokakanywa ka botlalo.

- 6.3. Go rerišanwe le Sehlophatšhomo sa Dikamano tša Pušo le Tšhomišano ya Mebušo. Molaokakanywa wo, go ya ka karolo 154(2) ya Molaotheo, go ile gwa rerišanwa ka wona gape le SALGA ya ka Profenseng ya North West, SALGA ya ka Profenseng ya Western Cape, le SALGA ya ka Profenseng ya Limpopo.

7. DITLAMORAGO GO MOLAOTHEO

- 7.1. Molaokakanywa wo o nyaka go phethagatša tlhako ya melao le ditheo tšeo di sepelelanago ebile di tšweletšagopele boikemo, go se tšee lehlakore le phethagatšo ye botse ya taelo ya Khomišene ya Tirelo ya Setšhaba go ya ka karolo 195 le karolo 196 ya Molaotheo.

- 7.2. Tšweletšopele ya mmušo wo o šomago ka mekgwa e mebotse, wa seprofešenale ebile wo o hlabollago, e tla fihlelelwa go kgabaganya tirelo ya setšhaba le tshepedišo ya mmušo. Se se tla fokotša go se šome ka go phethagala ka tirelong ya setšhaba gape le go tšweletšapele tshepelelano le boprofešenale bja tshepedišo ya mmušo.

8. TSHEPEDIŠO YA PALAMENTE

- 8.1. Sephetho sa ge eba Molaokakanywa ke Molaokakanywa wa karolo 76 se tla tšewa go ya ka lenaneo leo le hlalošago ka go kwagala la merero ya semolao ka go karolo 76(3)(a) go fihla go (f) tša Molaotheo, gape le ge eba ditumelelo tša Molaokakanywa ka mabakeng a lekanego di wela ka tlase ga tlhako ya melao ya profense yeo e sepelago le wona.

- 8.2. Karolo 76(3)(e) ya Molaotheo e bolela gore molao ofe goba ofe woo go boletšwego ka wona ka go karolo 196 ya Molaotheo o swanetše o fetišwe go ya ka tshepedišo ya ka go karolo 76. Ka baka la se, Molaokakanywa wo go swanetše go šoganwe le wona go ya ka karolo 76 ya Molaotheo, go e ra gore Molaokakanywa wo o tla sekasekwa ka Sebokeng sa Maloko a Palamente le ka go NCOP bjale ka ge e le molao wa bosetšhaba wo o amago mešomo le merero ya diprofense.

- 8.3. Molaokakanywa wo o ka hloka go fetišetšwa go Ntlo ya Baetapele ba Setšo le ba MaKhoi-San go ya ka karolo 39(1)(b) ya Molao wa Boetapele bja Setšo le bja MaKhoi-San wa 2019 (Molao wa bo-3 wa 2019), ka ge o sepelelana le merero yeo go boletšwego ka yona ka go karolo 154(2) ya Molaotheo.

E gatišitšwe ke ba Creda Communications
ISBN 978-1-4850-1016-6